

'הכסף' — כסף ראשון' — כמו (פסחים נח: ועוד): **'העולה'** — עולה ראשונה (הראב"ד. שם פרש"י שהה"א מורה על חשיבות דהיינו העולה החשובה שהיא זו הכתובה לראשונה. ורבא קאמר לה, וכיו"ב דרש רבא (בחולין צא. ועוד) 'הריך' — המיומנת שבירך'. וכן אמר רבא (ביבמות עה:): **'הפצוע'** — מעיקרו משמע. וע"ע במובא בימא לד. ויש מקום לפרש שה"א הידיעה משמשת כמיעוט; זאת המצוינת ולא אחרת. כמו **'על ראש העולה'** — פרט לעולת העוף (תו"כ — ויקרא); **'הערופה'** — זאת בעריפה ואין אחרת... (חולין כד), ועוד רבים. אף כאן — הכסף הראשון בלבד, לא אחר זולתו. ושמא אף בדרשת **'העולה'** — עולה ראשונה המכונה כך: **'זערך עליה (על המערכה. עליה ממש ובסמוך) העולה'** — ולא שום קרבן אחר. ע"ע תוס' סוכה מג. ד"ה הראשון.

'הפורט סלע של מעשר שני בירושלים — ב"ש אומרים: בכל הסלע מעות...' — גם כאן פרש רש"י שלבית שמאי — רשות ואינו בדוקא. ואילו הראב"ד והרשב"א פרשו שבית שמאי מחמירים כבבבב מקומות ומחייבים לפרוט הכל, כדי שהיו מעות מצויות בידו ויוכל להוציאן בכל עת בירושלים, שאילו אינן מצויות לו, עלול להתיר ולשכוח ולהוציאן מירושלים.

'אלא אי איתמר דרבי יוחנן ור' שמעון בן לקיש, הכי איתמר...' — פירוש, לשון שני כך נאמרה. אבל לישנא קמא לא נדחתה (מהר"ם שיף. והרי"ף נקט לעיקר כלשנא בתרא, כבשאר מקומות. וכן פסק הרמב"ם, שהרי פסק כמשנתנו ש'זהב — פירא' ואעפ"כ פסק כב"ה שמחללים סלע כסף על דינר זהב. וע' 'חדושי הגר"ח על הש"ס').

(ע"ב) 'שמא ישהה עליותיו' — והתורה אסרה להשהות מעשרותיו, שהרי כתיב שנה ושנה ואכלת (רש"י סוכה מ:). ועוד עומד הוא בבל תאחר (מצפה איתן).

'תני זהב מחייב' — אינו מגיה אלא מפרש 'קונה' היינו מחייב (תוס'. וכיו"ב מצינו בכמה מקומות. וע' גם בתוס' כתובות ד: ד"ה ומי).

'אי אמר ליה מארנקי חדשה יהיבנא לך, לא מצי יהיב ליה מארנקי ישנה' — הוא הדין בשאר דברים; המושך חפץ מחבירו והתנה ליתן כור חטים מסוימות — חייב ליתן לו כמו שפסק (ר"ן, נמוקי יוסף).

האחרונים הקשו מדברי הראשונים בסוגיא בע"ז (ג.ס.), שפועל שהתנה ליתן לו בשכרו דבר מסוים, יכול לפרוע לו מעות. יש מי שצייד לפרש דברי הראשונים שגם כאן בעצם אין חיוב ליתן מה שפסק, אלא שרשאי חברו לבטל את המקח כל שאינו מקיים תנאו. ויש מחלקים בדרכים שונות בין פועל [שהפעולה נחשבת כדמים בלבד] לעשיית קנין — ע' מחנה אפרים (דשלבל"ע, ג); קצות החשן רג סק"ד ובנתיבות סק"ז; חדושי הגרנ"ט קס; חדושי ר' שלמה היימן — ב"מ ו. והריטב"א (כאן, וע' בר"פ השוכר) נקט שכדין מכירה כך דין פועל, ובשניהם צריך ליתן לו כמו שפסק בדוקא. ובחוות דעת (י"ד קסא, א) הוה בין שניהם לאידך גיסא, ולדעתו בשניהם אין צריך לשלם לו מאותו דבר בדוקא אלא בשויו. וע"ע אילת השחר ב"ב נט.

דף מו

'וחזור ואומר הרי הן מחוללין על מעות שיש לי בבית' — כמו כן יכול חברו שקיבל הפירות במתנה, לפדות את הפירות במעותיו של זה — שאפשר לפדות מעשר-שני על מעותיו של אדם

אחר, ואין הפרש אם הפודה הוא בעל המעות או בעל הפירות [ובלבד שיעשה ברשות שניהם]. אלא חדא מתרי נקיט.

ומה שאמרנו שנתנית המעות עדיפה — לא משום שאז הנכרי הוא הפודה ולא הוא, אלא שיותר ניכרת ההערמה בנתנית הפירות, כי הכל יודעים שסופו להחזיר לו את הפירות, אבל כשנותן לו המעות, אין הדבר מפורסם אם החזיר לו או לקחם. ואף אם מחזיר — אין הדבר ניכר, שאפשר שהוא אינו עולה לירושלים וחבירו עולה, ונותן לו כדי שיאכלם שם (עפ"י חזון איש מעשרות ז, כג; מנחת שלמה עא, יח).

'ניקנו ליה מעות להיאך אגב סודר... ונקנינהו נהליה אגב קרקע...' — התוס' הוכיחו (מן הסוגיא בב"ב קמט.) שניתן ליצור קנין על ידי הודאה, שמודה שהתפץ שייך לחבירו ('קנין אודיתא'), הגם שכולם יודעים שהיה שלו תחילה. והקשו, אם כן, מדוע לא יקנה לו את מעותיו בדרך זו? ובקצות החשן (מ,א) תרץ שקנין זה שעל ידי הודאה, אינו חל אלא בשמודה בפני עדים [ואמר 'אתם עדי'], שלא כשאר קנינים המועילים ללא עדים, [כמו שהוכיח רבנו תם מכאן, מכך שלא העמידו שאין שם עדים, שלכן לא הקנה לו את המעות שבביתו — עתוס' קדושין סה: ב"ב מ. סנהדרין ו.], ולכן אין להקשות מדוע לא יקנה לו ב'אודיתא' — כי אפשר להעמיד שלא היו שם עדים בנמצא. וחלק שם על דברי הפני-הושע שגם קנין המתהוה ע"י הודאה, אין צריך לו עדים כדי שיחול. וכן חלקו על ה'קצות' בעל התומים ונתיבות המשפט (שם. וע"ש ב'משובב נתיבות'). ומאידך כדעת ה'קצות' שאודיתא צריכה עדים, נקטו מהרש"א ומהר"ם (גטין יג:) וכן כתב הגרעק"א לתרץ קושית התוס'. לעצם השאלה האם מועיל קנין אודיתא כלפי דינים דאוריתא, כפי ששמע בתוס' [שנקטו שהמעות קנויים לשני בהחלט, להיפטר זה מחומש] — אין הדבר מוסכם. ע' במאירי ובחדושים המיוחסים לריטב"א; ט"ז יו"ד קעג סק"ט ובקצות החשן קצד סק"ד. ועע"ש בסי' רב סק"ה; אבני נזר או"ח תקמב, כג. תירוץ נוסף על קושית התוס', מובא בחדושים המיוחסים לריטב"א ובמאירי; אין קנין 'אודיתא' מועיל אלא כשהדבר שהודה עליו נמצא ביד אחר, שמשעה שהודה כבר זכה בה הלה, אבל כשהוא בידו של המוכר — אין מועילה הודאתו להוציאו מרשותו. והריטב"א דחה תירוץ זה. וע' במה שכתב בשו"ת רב פעלים (ח"ב אה"ע יד, בד"ה 'גם עוד' ואילך).

מוכח מסוגיתנו שקנין 'אגב' מועיל כלפי דינים מן התורה, וזה מאחת משתי הסיבות הללו: או שקנין 'אגב' מועיל מדאוריתא, או משום שכל קנין דרבנן מועיל לדאוריתא (בית הלוי ח"א סו"ס כא. וע' במצויין בקדושין כז. עוד בענין קנין דרבנן אי מהני לדאוריתא — ע' מחנה אפרים הל' קנין משיכה; אבני מלואים כא סקל"ג; שו"ת רעק"א רכב; שו"ת חתם סופר יו"ד שיד; דבר אברהם ח"א א; קהלות יעקב ב"מ מב). על קושית הראשונים מדוע לא הקנה לו על ידי פרי מפירות הגורן, למאן דאמר 'פירי עבדי חליפין' — ע' תוס' הרא"ש; רעק"א; בית הלוי ח"א כז, ח; שיעורי הגר"ש רוזובסקי — קדושין נג.

'רב אשי אמר: לעולם בדמים ובפרוטטות שנו, דליכא עליהו טבעא ואידי ואידי פירא הו' — כתבו כמה ראשונים שלא התירו אלא כשנותן לו בעל הבית פרוטטות שאינן טבועות [אבל השולחני יכול ליתן מטבע ממש], וכמדוייק בלשון הברייתא 'פה דינר', אבל טבועות — הרי זה דומה להלוואה ואסור (ע' רמב"ן ועוד. וכן פסקו השו"ע הש"ך והט"ז — יו"ד קעג, ו. וברמב"ן רשב"א ור"ן משמע שאסור מן התורה, אך מהנמו"י משמע שאינו אלא מדרבנן — עפ"י שבט הלוי ח"ב סו).

ויש חולקים וסוברים שכל שיש בידו מטבעות ממין אחר — מותר, אפילו יש עליהן צורה (ע' בראשונים בשם הראב"ד; תוס' ורא"ש — לדעת הפרישה והט"ו. ובשו"ת שבט הלוי שם כתב שאותם ראשונים לא גרסו בדברי רב אשי 'פרוטטות' אלא 'לעולם בדמים' ותו לא. ע' שטמ"ק. ואולם בתורא"ש ותור"פ גרסו ופרשו שבעל הבית נותן פרוטטות. ומסתבר שגם התוס' פרשו כן. וכן כתב הריטב"א בשם התוס'. [ונראה שמה שכתוב לפנינו בפסקי הרא"ש 'פרוטות' ט"ס היא וצ"ל 'פרוטטות' כמבואר בדבריו]. וע"ע בשבט הלוי ח"ה צח).

עוד נחלקו הפוסקים, האם צריך שהמעות שבידו יהיו כנגד כל דמי הדינר שלוקח, רק אז גידון כמקח וממכר והמעות שאצלו נקנות תמורת הדינר, אבל אם מעותיו מועטים — אסור. [ואינו דומה ל'סאה בסאה' שהתירו אף במקצת שיש בידו, כי כאן חמור הדבר שהרי זה כ'סאתים בסאה', אלא שבכל זאת התירו מפני שדרך מקח וממכר הוא ולא הלוואה] (שו"ע וט"ז יו"ד קעג,ו). ויש מתירים בכל אופן (רמ"א שם).

(ע"ב) 'הכי קאמר: כל הנישום דמים באחר...' — ונקט התנא לשון זו לומר, דוקא דברים הצריכים שומא הדין כן, ולא במטבעות עצמן ששומתן ידועה (ר"ן).
ורבנו חננאל כתב שצריך לשום את החפץ בעת החליפין, שידע כל אחד מה הוא מחליף ומקבל. וכמה ראשונים חולקים על כך (ערמב"ן רשב"א ור"ן כאן ובקדושין כח).

'הכי קאמר, יש דמים שהן כחליפין...' — לפרוש רש"י יש כאן הסבר חדש למשנה ולא תירוח ובאור ל'סלקא דעתין', אלא עתה מתפרשת המשנה כולה בקנין כסף ולא בחליפין. [ולפי מה שסברנו בתחילה, יש לפרש הרישא בחליפין, וה'כיצד' מתפרש על דמים שקונים כחליפין, ולעולם מדין כסף. ומכל מקום הרישא והסיפא ענין אחד להם, שזו וזו מדברים על קנין על ידי מטבע. עפ"י מהרש"ל ומהרש"א].

שיטת רב האי גאון (הובא בהגהות מיימוניות רפ"ה מהל' מכירה; שו"ת מהרי"ק קיח, בתשובה לשאלה ב) שתירוח זה נדחה למסקנא, כי אינו בא אלא ליישב דברי רב נחמן, ואולם דברי רב יהודה עיקר שאמר 'כל הנישום', וכמו שאמר 'דיקא נמי'. (ועתוס' בזבחים יג: שהביאו מכאן דוגמא לכך שמצינו לשון 'דיקא נמי' דלא קאי למסקנא. וזה דלא כשיטת רב האי).

'...כיצד? החליף דמי שור בפרה או דמי חמור בשור' — יש לשאול לשיטות הראשונים (עפ"י הסוגיא בקדושין מז. עתוס' שם כז רע"ב; וראה בענין זה בקדושין ו:): שאי אפשר לעשות קנין במלוה כשם שאין לקדש במלוה, לפי זה כיצד יקנה את הפרה על ידי חוב שחייב לו מקודם לכן?
וכתבו ראשונים (ר"י הזקן [וע"ש שיטה נוספת שדחאה]; מגיד משנה בדעת הרמב"ם — מכירה ה,ד. וכ"ד מהרי"ק — שורש קיח,ב) שיש לחלק בין חוב הבא מחמת מכר לשאר חובות. וביארו שחוב של מכר, שלא כבהלוואה, דנים כאילו המעות בעין והרי הוא מקנה בכסף ממש. או בדרך זו: דנים אנו כאילו ההחלפה נעשית בשור עצמו, שתמורתו משתלמת עתה על ידי הפרה. (מקור סברא זו כתובה בשם הר"י מיגאש בתשובה. ועומק סברתו מפורש בדרכים שונות באחרונים — ע' עצמות יוסף קדושין כח; מחנה אפרים קנין מעות ד, ז; נתיבות המשפט קצט,ב; אמרי בינה — קנינים י; אור שמח ערכין ז,יב; בית ישי ה).

ויש מעמידים במפרש שהקנין יתבצע ב'הנאת מלוה' ולא במלוה עצמה. (תוס' כאן ושאר ראשונים). וכתב מהרש"א שגם לשיטתם בדוקא נקטו מכירת שור, אבל הלוואה רגילה מצויה, ובמלתא דשכיחא גזרו חכמים, ולכן אי אפשר לקנות מטלטלין במלוה רגיל כשם שאינם נקנים בכסף, אבל בחוב של מכר

נשאר הדבר כדמעיקרא, וקונה. ויש חולקים וסוברים שלדעת התוס' אין חילוק בין הלואה רגילה לחוב הבא מחמת מכר (שער המלך — אישות ה, טו עפ"י תוס' להלן סב:).

ואמר ריש לקיש: ואפילו כים מלא מעות בכיס מלא מעות' — מבואר ברש"י שהראיה מתייחסת לשני הנידונים; המטבע, גם נעשה חליפין וגם נקנה בחליפין. ויש לשאול מה ראיה שהמטבע נעשה חליפין, הלא יש לומר שמועיל הקנין מצד הכיס שהמעות נתונים בו, שהוא כלי? — ויש להוכיח לכאורה שכל שעושה קנין בדבר שמועיל לקנות בו עם דבר שאינו מועיל — אין הקנין חל. ואולם יש לדחות, שהבין רש"י ש'כיס מלא מעות' אינו בדוקא, אלא הוא הדין לציבור מעות ללא כלי.

הראב"ד פרש שהראיה מתייחסת רק לכך שמעות נקנות בחליפין. (תרומת הכרי רג, א).

מה שכתב בדחיית הראיה מרש"י — לא הבנתי מדוע להוציא הדברים ממשום ולהקשות, והלא אפשר לפרש 'כיס' ממש. ויש מקום לפרש דעת רש"י שכיס מלא מעות שאני שהכיס בטל למעות ודעתו עליהם ולא עליו [דוגמת מה ששנינו (בשבת צג:)] גבי הוצאה בשבת, 'שהכלי טפילה לו', ואין להוכיח לשאר מקומות, בשעשה הקנין בשני דברים נפרדים, אחד מועיל ואחד שאינו מועיל.

וכך יש לומר אף לפירוש הראב"ד, לפי הדעה המובאת במדרכי בב"ב (פרק תשיעי תר"ה) שמי שהקנה לחברו נכסים ומעות בסודר, מתוך שקנה הנכסים קנה המעות — לפי זה מה הוכיחו מכיס מלא מעות, נימא מתוך שקנה הכיס קנה המעות — אלא י"ל משום שהכיס טפל למעות ולא להפך. [וצ"ע בלשון המאירי 'הרי הן נקנין על ידי קנין הכיס'].

דף מז

'קונין בכלי אע"פ שאין בו שוה פרוטה. אמר רב נחמן: לא שנו אלא בכלי אבל בפירי לא. רב ששת אמר: אפילו בפירות' — ואם תאמר, לרב ששת מדוע נקטה הברייתא 'כלי' והלא קונים אפילו בפירות? — מזה יש להוכיח שאין מועיל פחות משוה פרוטה אלא בכלי מפני חשיבותו, אבל בפירי לא. [ואמנם מדברי התוס' בגטין (כ) נראה שנקטו שאין חילוק בדבר. אך נראה שהם הולכים לשיטתם (בקדושין יא: שבועות ט:)] שאין חשיבות מיוחדת לכלי שאין בו שוה פרוטה, משא"כ לדעת הרמב"ם ושאר פוסקים] [עפ"י נודע ביהודה — תנינא, יו"ד רא].

גם מדברי הרשב"א (רפ"ו דשבועות) משמע שרק משום חשיבות הכלי מועיל בפחות מש"פ, ולא בשאר דברים. תדע, שהרי נסתפק שם בכלי שאינו שוה פרוטה האם אשה מתקדשת בו. והרי ודאי שבפירי אינה מקודשת כמבואר בסוגית מקדש בתמרה. וכ"מ בקדושין מו.

אכן הרשב"א בשבועות שם נקט כשיטת רב האי והרמב"ם שנשבעים על כלי הפחות מש"פ. משא"כ לשיטת התוס' אין לנו הוכחה לחלק בין כלי לפרי, וכמוש"כ הנוב"י.

(ע"ב) 'ביה' — רב פפא אמר למעוטי מטבע' — רש"י פרש 'בו' — משמע מיעוט, זה ולא אחר. והרשב"א (לעיל מה:)] פרש שמיעוט מטבע ממש מעות תיבת 'בו' — בגופו משמע, אבל מטבע הריהו כדבר שאין גופו ממון, כי צורתו עשויה להיבטל על ידי פסילת המלכות. וזה הטעם לכך שהמטבע לא נקנה בחליפין, מפני שהוא כשטרות שאין גופם ממון. שאילו לפרש"י (מה:)] שכתב משום שאינו דבר שלם ומסוים, הלא אין זה טעם אלא שלא יעשה חליפין אבל מדוע לא ייקנה. וכן כתב הרמב"ן. (וע' גם בשו"ת מהרי"ל החדשות קל).

ג. מעות מעשר יכול להחליפן חוץ לירושלים בסלע (להקל משא הדרך). בית שמאי אומרים: בכל הסלע — מעות (לפרש"י: אם ירצה. תוס' ועוד: בדוקא, כדי לא להרבות בהחלפות ונמצא המעשר נפסד, או כדי שלא יתעפשו הפרוטות). ובית הלל אומרים: בשקל כסף בשקל מעות — כדי שיהיו הפרוטות מזומנות ומצויות בירושלים. (וכן הלכה).

בירושלים, רשאי לפרוט סלע של מעשר לפרוטות, לצורך לקיחת דברי מאכל. בית שמאי אומרים: בכל הסלע מעות (רש"י: אם רוצה. ויש מפרשים בדוקא, כדי שלא יותיר כספים וישכחם). ובית הלל אומרים: בשקל כסף בשקל מעות. (ולא יחליף יותר מחציין, כי שמא לא ישהה בעיר עד שיוציא את כולן ויפקיד בעיר לרגל אחר והפרוטות מתעפשות. ואם יחזור ויחליפם בסלעים, נמצא שולחני משתכר ומעשר שני נפסד. רש"י).

ד. חילול פירות על דינר זהב חוץ לירושלים — לבית הלל ודאי מותר. ולבית שמאי — לרבי יוחנן מותר לריש לקיש אסור, לפי לשון אחת הטעם הוא מפני שהזהב — פירא, ואין מחללים על פרי חוץ לירושלים. ולפי לשון אחרונה משום גזירה, שמא ישהה עליותיו עד שיהא בהם כדי דינר. חילול פירות על כסף חוץ לירושלים — מותר לכל הדעות, שהרי מחללים פרי על מטבע כמו שנאמר ויצרת הכסף... וכן אפשר לחלל פירות על מטבעות נחושת במקומות שמשתמשים בהן, ששם הם חריפים.

דף מה

קא. העושה עם חברו קנין ואמר לו שישלם לו ממעות חדשות, האם יכול ליתן לו ישנות? וכן כל כיוצא בזה.

אמר לו שיתן מארנק חדש אין יכול ליתן לו מישן, אעפ"י שנותן לו מעות מסוג מועדף — שאומר לו: ליישנם אני צריך ולכן אין נוה לי אלא בחדשות. כתבו ראשונים: הוא הדין בכל כיוצא בזה, צריך ליתן לו דמים שפסק עמו ולא ממין אחר. ואין הדבר מוסכם (ע' חו"ד י"ד קסא, א).

דפים מה — מו

קב. האם מטבע נעשה חליפין, והאם נקנה בחליפין?

נחלקו רב ולוי האם מטבע נעשה חליפין — שאם משך מחברו מטבע כדרך שקונים בסודר, נקנו חליפיו בכל מקום שהם ללוקח, אם לאו — כי דעתו על הצורה הטבועה, והרי הצורה עשויה להתבטל על ידי המלכות (הלכך הרי זה כדבר שאינו מסויים ושלם, שנתמעט מעשיית חליפין. רש"י). או מפני שדומה לשטרות שאין גופם ממון רמב"ן ועוד). וכן אמרו עולא ורב אסי (ורב הונא. כדלהלן מו.), וכך דעת רבי יוחנן. וכן הסיק רב פפא (מ:): ללמוד מנוסח השטרות הנהוג, למעט מטבע.

א. להלכה, מטבע אינו עושה חליפין — שיחיד רבנים הלכה כרבים (רי"ף; חו"מ קצה, ב).

והוא הדין בחליפי 'שוה בשוה', אין מטבע נעשה חליפין (תוס').

ב. לדעת רב האי גאון, מטבע זהב נעשה חליפין, שדינו כ'פרי' לכל דבר ולא כמטבע. ושאר

ראשונים חולקים (ערמב"ן וריטב"א).

- ג. רש"י (מה: ד"ה מ"ט; מז: ד"ה אבל בפירי) כתב שלדברי רב נחמן שפירות אינם עושים חליפין (כדלהלן), הוא הדין לכל דבר שאינו כלי, וגם מטבע לשיטתו אינו נעשה חליפין. וכן דעת בעל המאור.
- ואילו התוס' ושאר ראשונים חולקים וסוברים שהמטבע נחשב כלי, מפני שראוי לשקול בו משקולות או לתלותו בצואר בתו. [או בדרך זו: לא אמר רב נחמן אלא בפירות הפלים והולכים ואין דעתו של אדם עליהם, משא"כ דברים שאין ההפסד מצוי בהם כגון מטבע], הלכך מחלוקת רב ולוי תיתכן אף לרב נחמן. [וכן מטבע שנפסלה שהכל מודים בה כדלהלן, נעשה חליפין אפילו לרב נחמן — שאין דינה כפירות].
- בתחילה אמר רב פפא, אפילו למאן דאמר אין מטבע נעשה חליפין, נקנה הוא בחליפין. אבל הוכיחו מדברי הברייתא שאין מטבע נקנה בחליפין. ואף רב פפא חזר בו.
- א. יש אומרים שאם מקנה מטבעות ושאר נכסים, מתוך שקנה שאר נכסים קנה גם המטבעות. ויש אומרים נכסים קנה מטבעות לא קנה. ויש אומרים שלא קנה כלום, כדין 'קני את וחמור' (מרדכי ב"ב פ"ט תרה).
- ב. מבואר מדברי התוס' שלדעת האומר מטבע נעשה חליפין, כל שכן שנקנה בחליפין. ואילו בתוס' הרא"ש ותור"פ משמע שמטבע אינו נקנה לדברי הכל, מפני שהצורה אין בה ממשות אלא על פי ציווי המלך, הלכך אין קנין סודר נתפס בה, אבל יתכן שהמטבע נחשב ככלי לעשות בו קנין.
- ג. שטרות — הסכימו כמה מהגאונים והראשונים [דלא כיש מי שאומר] שאינם נקנים בחליפין מפני שאין גופן ממון. (ערמב"ן ור"ן לעיל כ.).
- ד. יכול אדם לשעבד נכסיו על ידי קנין סודר, לגבות מהם סך ממון לחברו, ואין זה בכלל מטבע אין נקנה בחליפין (שו"ת הרא"ש יג, ז).
- מבואר בגמרא שמטבע שאין עליו צורה [פרוטטות] נקנה בחליפין. וכן מטבע שנפסל ואינו יוצא בהוצאה, בין שפסלתו מלכות ועדיין יוצא בצנעה בין שפסלתו מדינה ויוצא במדינה אחרת באותה מלכות — נעשה ונקנה בחליפין.
- וכן הלכה (ח"מ רג, ה; קצה, ב). ולדעת בעל המאור (וכן מובא במאירי), להלכה שפוסקים כרב נחמן שפירות אינם עושים חליפין, הוא הדין למטבע שנפסל. אבל שאר ראשונים חולקים כמובא לעיל.

קג. הרוצה לחלל פירות מעשר-שני ללא שיתחייב בתוספת חומש, כיצד הוא עושה?

- הרוצה לחלל מעשר ללא תוספת חומש — מותר לו להערים (רמב"ם מעש"ש ה, ח) ולעשות כדלהלן; אם יש בידו מעות, יקנה מעותיו לחברו ויפדה חברו את המעשר ללא חומש. וגם אם אין המעות בידו, יכול להקנות מעותיו שבביתו אגב הקרקע [ולמאן דאמר מטבע נקנה בחליפין, יכול להקנות מעותיו בסודר שיש עמו. (יש אומרים דוקא בסודר שלו ולא בשאול. (תור"פ; מרדכי ספ"ה דב"ב). ויש אומרים אפילו בשאול (ריטב"א. וע' ח"מ קצה, ד)].
- א. יש אומרים שיכול להקנות מעותיו על ידי 'הודאה' בפני עדים שהמעות שייכים לחברו. ויש חולקים וסוברים שאין זה מועיל לענין דין תורה, להיפטר מן החומש.
- ב. למאן דאמר פירות עושים חליפין, יכול ליתן פרי אחד לחברו ובאותו פרי יעשו קנין חליפין

על המעות [ולמ"ד בכליו של מקנה, יעשו קנין בפרי ללא הקנאות]. אך לדעת הסובר מעשר שני ממון גבוה אין יכול לקנות בו (עפ"י תורא"ש בשם רבנו מאיר). ואם אין יכול לעשות כן, כגון שאין הגורן שלו — אומר לחברו הרי פירות הללו נתונים לך במתנה, וחוזר ומחלם על מעות שבביתו (ואם גאל יגאל איש ממעשרו — חמשתו יסף עליו — ולא במעשר של אחרים).

א. וכן יכול חברו שניתנו לו הפירות, לפדות את הפירות במעותיו של זה (חזו"א מעשרות ז, כג ועוד — עפ"י הירושלמי).

ב. בסוגיא מבואר שיש להעדיף האפשרות הראשונה. ורק כאשר אין לו מעות, יתן את הפירות לחברו — כי בזה ההערמה בולטת יותר. ואולם הרמב"ם (מעשר שני ה, ח-י) לא התנה להדיא דוקא אם אין לו מעות. ויש מפרשים שנרמז הדבר מסיוד דבריו (ע' אמת ליעקב).

דף מו

קד. האם מותר לומר לחברו תן לי מעות כדינר ואני אעלה לך מביתי יפה דינר וטריסית?

מבואר בבבביתא שיוכל אדם לומר לשולחני תן לי כדינר מעות ואפרנס את פועלי ואני אעלה לך יפה דינר וטריסית (= מטבע קטנה. עפ"י ר"ג. י"א שערכה שלשה איסרים (מוסף הערוך). וי"א שהיא פחותה מפרוטה. ע' מאירי) ממעות שיש לי בביתי. ודוקא אם יש לו מעות, אבל אין לו — אסור משום רבית. ופירש רב אשי טעם ההתר, לא משום שקנין חליפין הוא זה, אלא מפילי התנה עמו בתורת דמים אין כאן רבית, שאפילו הלואה מותרת באופן זה אם יש לו בביתו. נעשה כאומר הלוני עד שיבא בני או עד שאמצא מפתח.

א. התוס' כתבו שההתר אמור רק כאשר אין נותן לו אותו מטבע שלקח אלא מין אחר, לכך מותר לפי שדומה למקח וממכר, אבל באותו מטבע אסור, שלא התירו אלא 'סאה בסאה' כשיש לו בביתו, ולא 'סאה בסאתים'. (וכ"ה בטור ורמ"א יו"ד קעג). והראב"ד חולק (ערו"ן ונמו"י. וע"ע בפני יהושע רפ"ה).

ויש מי שכתב שאף בשני מינים לא התירו אלא בשלחני, שדרך משא ומתן הוא, ולא בשאר כל אדם (עפ"י רמ"ה, מובא בטור קעג. וע"ש בפוסקים ובאבנ"ז יו"ד רט, ח-ט).

ב. אם אמר לו דרך הלואה: 'הלוה לי...'. אסור אפילו בשני מינים. וכן הדין בשני מיני פירות, כגון הלוה לי סאה חטים בדוחן, אסור אפילו אם יש לו בביתו (ש"ך שם סקט"ז). ובאבני נזר (יו"ד רט) פקפק בדין זה האחרון (וע"ע ריטב"א וב"י — בדעת רש"י).

ג. לדעת כמה מהראשונים לא התירו לעשות כן אלא בפרוטות שאינן טבועות, אבל בטבועות — הרי זה כהלואה ואסור. ויש חולקים.

ד. נחלקו הפוסקים האם התירו גם כשאין לו בביתו אלא מעות מועטות, ולא כמלוא הסכום שלקח.

פירוש משנת 'כל הנעשה דמים באחר' — נתבאר בקדושין כח.